

(קית) שופר ושהחיינו שני הימים. ויהפוך השופר לצד ימין שנא' (קית) והשטן עומד על ימינו. אין שמן ואין פנע. ר"ת שופר ותוקע קשר"ק לשטנו ג"פ וכן קשר"ק וכן קר"ק ומאריך בתקיעה דקשר"ק נגד שברים ותרועה ובקשר"ק ובקר"ק רק נגד שברים או תרועה. ואל יאריך. בשברים שלא יהא נראה כתקיעה ויעשה ג' שברים לבר ההפסקה. ורבינו תם כתב שאין לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת. ואשרי מסיק דוקא בנשימה אחת. (קכ) ולא ידבר בין התקיעות שמושב לתקיעת שמעומו על הסדרים מכל מקום אם סח בנתיים אין צריך להזדרז ולברך. ויבול אחד לברך ושני תוקע (קכא) אם אין האחד יכול לגמור: והשליח צבור לא יתקע הסדרים אלא כסובטא שיחזור לתפלתו בלא מירוף: ומסיק שיכול לתקוע לחולה או לילדת (קכב) ולברך אפילו אם כבר שמע יוצא בבית הכנסת. ואומר הש"ץ אשרי העם יודעי תרועה והקהל אחריה. אשרי יהללו: (קכג) ואם יש מילה מליץ בין קריאת התורה ובין תקיעת שופר. עיקר מצותו של איל וכפוף ואם אין של איל יוצא בשל עז וכשב ואפילו פשוט. שיעור אורך השופר. מעט יותר מטפח ואם היה ארוך יותר כשר. צפהו זהב במקום הנחת הפה פסול בכל ענין אבל במקום אחר אם לא נשתנה קולו כשר. ניקב וסתמו ואפילו בדבק אם לא נשתנה קולו ממה שחיה בתחילה כשר אם נשתייר רובו. שופר הגזול או שסודר הנאה ממנו יצא בו בריעבר. ויכול ליתן לתוכו יין או מים כדי לצחצחו ביום טוב (הכל מאוחד חיים): ועומד התוקע ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר: אמן
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחיינו וקייסנו והגיענו לזמן הזה: אמן
ויהפוך השופר לצד ימינו ויתקע:

תקיעה	שברים	תרועה	תקיעה
תקיעה	שברים	תרועה	תקיעה
תקיעה	שברים	תרועה	תקיעה

שב

תקיעה	שברים	תקיעה
תקיעה	שברים	תקיעה
תקיעה	שברים	תקיעה

שב

תקיעה	תרועה	תקיעה
תקיעה	תרועה	תקיעה
תקיעה	תרועה	תקיעה גדולה

אשרי

הגהות

מברך לתקוע כי סיקר מזוה בשמיים: (קית) ואין לומר בקול דמשמע לעשות צבינו ולשמוע בקולו ולא קול שופר (אגודה וסכל סוב). שופר הנא מחוץ לתחום תוקעין בו (מהרי"ל), וצריך החוקק לזקוף פי השופר למעלה שנא' מלך אלהים בחלופה: (ק"ס) ולא פל שמאל לפי שחפלין של יד מנייה (אגודה): (קכ) כסם שאין החוקק מביח בנתיים כן השומע אל יסח בשמיעת השופר. לכן יש להניחם מלאכול אגוזים שמניחים לידי נחרגא שקורין רוישפ"רין וכיחם. ומסר"ס לא מנע מלאכלם (השכ"ז). מל' האלפס משמע דאפי' סיפר בין התקיעות של מיושב עמלן אין חוזר ומברך: צריך החוקק לכסות השופר בשפת ברכות: יום תרועה יה"ס צ"ל רמז לשליש קולות: אלו דברים שאסור לדבר בהם. הלל ס"ח ברכת כהנים חפלין וידיו שופר מנייה פומר. וסופן הסכ"ת ושמ"ט (רבינו סעדים גאון): (קכא) אפילו הפסיק מחיל השני ממקום שפסק הראשון: קכב) אבל אין לו לברך שהחיינו דלא כבר ינא' (מהרי"ו וייל): (קכג) ואומרים עבור בניה בין ספקי זכרונות

מנהג של ראש השנה

אשרי העם יודעי תרועה יי' באור פניך יהלכון. אשרי יהללו: ובשבת א"א א"מ ואין תוקעין. ומלין אחר אשרי ואחר המילה אומר יהללו. ואומרים ים ליבשה דוקא אם חל ר"ה בשבת (מהר"ק) ושמעתי שכן הדין בכל יום ומילה דוקא בשבת אומר ים ליבשה ולא ביום בחול חוץ מב' ימים האחרונים של פסח שאומר גם בחול לפי שהיה בו קריעת ים סוף. ואומר בשבת קשוב זכרון במקום תקיעה או שופר ואומר שמו מפארים אדר והוד ומדלגין עמוסין וכו' עד קריית משוש. ואתן לפועלי צדק וסדר אהללה (קנד) וכל השייך ליום ב'. ונ"ל שאומר ג"כ צאצאיה קודם שמו מפארים. וכן מצאתי בספר ישן. וביום ב' אומר אדרת ממלכה. אאפיר. ואנסיכה מלכי: מוסף בלחש ומפני הטאנו את מוספי יום הזכרון הזה וכו' ובחודש השביעי ואין מזכירין ר"ה כלל אפי' בקרבנות רק במוסף אומר מלבר עולת החודש וכו' (קנה) ושני שעירים לכפר ושני תמידין בהלכתן (פי' שפיר דנ"ח ודנ"ס) (קנו). וש"ש חוזר התפלה ואומר אסומה טלולה גשומה אם שחונה. ופותחין הארון למלך עליון (קנו) ולתננה תוקף עד אחר אוחילה. ותוקעין קשריק למלכויות (קנה) זכר לזכרונות ולשופרות. ויאמר בכל פעם היום הרת וארשת. ואנסיכה מלכי בברונ"א ובשבת אהלל. וי"א אהללה לעולם ביום א'. (בשבת אומר היום הרת עולם וי"א ארשה) ותערב לפניך ותחינה ושם נעבדך. ועלין לדוכן כדפרשתי לעיל בפסח (קנס) היום ז' פעמים: קדיש שלם אין כאלהינו עלינו קדיש יתום: ותוקעין בברונ"א ובפיה"ם ג"פ קשר"ק ג"פ קשר"ק. ובשאר מקומות תוקעין קשר"ק קשר"ק קשר"ק שלשה פעמים: ורגילין לילך אל הנהר (קל) ולומר תשוב תרחמנו וגו' (קל) ורואין דגים חיים: מנהג אשרי ובא לציון חצי קדיש ותפלה כדאמ"ש בערבית

הנהגות

זכרונות וזכרתי את צרתי יעקוב. אבל אני חסד חזן רחמי בקרוב יסן שיש לומר זכור צרתי קודם כי זוכר כל הנשכחות לאחר שאמר להיות כך לאלהים אני יי'. וכן עיקר: (קנד) י"א שאין לשנות כלל הקרוב כי הקליר יסר ליום ראשון ועוד דלח סבבה לדלג עמוסין אלא אומר זכירה במקום תקיעה כגון במנחם זכור אחוז קין אומר לזוכרי במקום לחוקטי וכן כולם. אבל נראה לי דמני למיאר לידעי חרופה ואין לרדך לטוט וכן בידעי להרים וק תשלש שופרות ח"ל לשנות רק אומר שפע זכרון שופר באדרת כמו קשוב זכרון הקיעה מזכירי לך וכו' וי"א שפע קול זכירה מזכרים: ואומר בשבת ראה במנוחתנו וקדשנו וכו' ואחר לפסדן באמת קידש כי אמת אלהים אמת אומר והנמילנו יי' אלהינו באהבה וברצון שנת קדשך וכן במוסף. ועוד אומר במוסף ישמחו במלכותך וכו' עד זכר למעשה למעשה בראשית אחר כהלכתן קודם פלינו. וכן מלאתי בספרים ישנים מדוייקים וכן ביזכר רק ראה במנוחתנו אין שייך לומר מפני התענית: (קנה) וכן מלאה בסדורים מדוייקים. ובח"ס כתב בסגנון אחר: (קנו) מלאתי בספר יסן בשבת אומר במקום ובחודש השביעי סבוב אחד האומר בפרשת אמור דבר אל בני ישראל לאמור בחודש השביעי באחד לחודש וכו' עד אלה ליי' ואומר ונאמר ופסיעים פולס לריח ירחח כו' עד תמימים כמ"ס בפרשת פנחס. ואפשר לשי' שיש בפסוק שבאמור זכרון חרופה. ול"ז יזה חרופה. ולא נהיגין כן: (קנו) וסוגיין הארון לפני קדושה וכן אחר האמור ואחר פלינו. ויש פוחתין לקדושה: ושלח ליבור מחליל ברה"י יכתוב וכו' אבל בברונ"א מחליל אדם יסודו: (קנה) מלכויות וזכרונות שופרות כל אחד י' פסיקים בסדר אחד ג' מן התורה ונ' מנביאים והפסדי משלימין מן התורה וכתובים קדמי לנביאי לכן מקדימין (חוספות פקד בחר"ל דנ"ס): (קנס) במחזורים כתובים היום ח' פעמים ויש ללג היום תכנהנו כי אין אנו חושבין פמנינו בלדיקים גמורים להכתב לאלתר בנ"ס כדלקמן בהלכות יום הכפורים. וי"א אותו ומדלגין אחר: היום בנמי' ארון ובנמי' אני: (קל) משום דליחא במדרש זכר לסקדה שבה אברהם אבינו במים עד לאורו ואמר הושיע יי' כי בלא מים פד נפש(מהר"ל): (קלל) לזכור שאנו משולים בדגים חיים הללו שנאחזים פחלום במלודה:

בערבית. א"מ קדיש שלם. ובשבת אומרים ואני תפילתי. וקורין וא"א א"מ וצ"ן. וכן נוהגין. אע"ג דכתב אורח חיים לאומר ברה"ב ובי"ב לא נהנינן כוונתי: ושוחין בין מנהג למנהג כשאר יום טוב ואין עושין שום מלאכה לצורך הלילה (כן מסיק). והא דאמרין קדושה אחת היא היינו לחומרא דקא לענין צידה ומחבור וביצה אסורה כל ב' ימים ולא לקולא: ערבית מתפללין כליל ראשון. ואם חל כמנצאי שבת אומר ותדענו ואומר וחני נרבה וכבוד מועד כו' אע"ג שאינו לא חג ולא רגל שסדר הברלות הוא אומר (כן מסיק ח"ת). ומקדשין יקנה"ו. אע"ג דיש אומרים שאין אומר זמן כליל שני דר"ה כיון דקדושה אחת היא מ"מ נהנינן לאמרו כרש"י. וסוב ליקח תירוש בליל ב' וגם יין ישן. אם יש לו ואומר בורא פרי הגפן על הישן ואשר בטר בנו ובשעת שהחיינו יקח התירוש בידו ושוחה מן הישן וסן התירוש: ואם אין לו יין ישן יקדש על התירוש דקיימא לן סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קדוש היום. ונדאה לי דקא בשלא אכל כבר ענבים אז יאמר שהחיינו על התירוש ולא בענין אחר. ואם אין לו תירוש יקח פרי חדש או כלי חדש חשוב בידו בשעת שהחיינו: ביום ב' מתפללין כמו ביום א'. וקורין בפרשת וירא מן והאלהים נסה את אברהם עד סופו. ה' גברי. כתן באלהים. לוי יחידי. ישראל יראה. ד' שבע. ה' ימים. ולמפסיד קורין כדאמלך ויפסיד מצא חן: תקיעות המיושב (כמו ביום א'). (ואם חל יום ראשון כשבת אז לכ"ע מברך שהחיינו ביום ב'. ואפילו אם חל יום א' בתל מנהגנו לברך שהחיינו גם ביום ב'. וטוב שילבש התוקע בגד חדש בכדי להציא א"ע מן הספק. מ"א). אשרי יחללו: מוסף אומר השליח צבור עד מחיה סתים ולא מסור חכמים. והקהל מתחילין ונתנה חוקף כמו אתמול. ופותחין הארון למלך עליון ולכל שנאני ולא עורך דין. ונתנה חוקף עד הסדרים: במנצ"ט אומר אתה חוננתנו ומברלין בבית הכנסת ובביתו בורא פרי הגפן והמברל ואינו מברך על הנר ולא על הבשמים: (קלג) המתענה ברה"ב ב' הימים אין צריך להתענות לעולם. (קלג) מיהו יש בהגהות מיימוני דמי שמתענה תענית חלום בראש השנה צריך להתענות לעולם: (קלג) שבת שבין ר"ה ל"ב הוא שבת טובה ונקרא כן על שם שמשפצירין בו שובה ישראל וא"א בו א"מ ובמגן אבות אומר המלך הקדוש שאין כמוהו. יוצר אשר. אופן האינון. וזלל אדעה. וא"א ברכי נפשי ולא משכיל לאספך ולא שום דבר ובמנצאי שבת קודם י"ב א"א ויהי נועם: בצום גדליה קודם היום אומר פתיחה או טרם. סליחות את יי' בהמצאו. אכלה נפשי.

אמנת

הגהות

(קלג) מי שמתענה ברה"ב אסור לאפות ולבשל לאחרים וגם מייב לעסוק כל היום בתפלה ובתחנון או ללמוד. משום דכיון שאינו מקיים חזיו ליי' וחזיו לכס נריך לקיים כולו ליי' דכסא מודע דבי יסוע (מהרי"ו וייל). ובתשובה מ"ן סימן שכ"ז כחז דלשה המתענה יכולה לבשל ביום לאחרים. המתענה ברה"ב אין לריך לומר פנינו דומיא דיו"ב שהוא יום סדון (בשם הר"ר יעודה חסיד ז"ל): (קלג) מיסו המתענה פסע אחת ברה"ב לריך להטענות כל ימיו ב' ימים (הג"ס מיימונית) וסעמא דמן השמים בלדכו בו. וזהו דקא ביום א' חלל ביום ב' אין לריך להטענות לפסל רק בב' ולא ב' (מהרי"ט). ימים טעולין לדון או גומרים בהם כלל אין לריך להטענות מענין חלום ואין להביא ראיה ממנה"ס שסיה בקי בפתרון חלומות (מהרי"ט). וז"ע על זה דהא לקמן בחדש סנה כחז מהמתענה בחנוכה בשבת מחמת חלום אלמא אע"ג דגומרין הלל מהטעין אפי' בשבת ע"ס: (קלג) בשבת טובה אין לומר זי"ץ כן הוא במנהגים ישנים. ומהרי"ל אומר הספס משום שיש בו משפציר סהוס רבה. ולא נסוג כן. וכן נראה לי דמשמע בלשונו לפיל בהקדמה שכתב דלא נהנינן כח"ה לומר דקדח ברה"ב שחל בשבת. משמע אכל בשבת טובה שפיסא דלומרי: מי שרגיל להטענות בין כסא לפסור או בין י"ז בתמוז להספה בלח ובדעתו כשהתחיל לגומר ולעשות

מנהג של ראש השנה

אמנת מאו. שלישיה אורך. ואסתך או אלהים אין בלחך. שלמונית. תשוב תרחמנו או איך אוכל. פומון הורית. עקידה אם אפס רובע הקן אנ או בהר מור. תחינה תורה הקדושה. וכן בכל יום עד ערב י"ב אומרים פתיחה וב' סליחות דאירי בתשובה. ושלישיה ושלמונית ופומון ועקידה ותחינה: (קלס) צ"ג הוא תענית צבור ואומר שליח צבור ענינו בין גואל לרופא. וקורין ויחל שחרית ומנחה ומפטרין דרשו הכל כדפרישתי לעיל בחדש אייר. כשמסיום הסליחות ביום ה' של תשרי או ו' קדם ער"ב אומר גם אזון תחן ופומון י"ג מרות י"ו י"י: בכל י' ימי תשובה אין אוכלין פת של נכרי (קלס) אלא מבשרין התנור בקיסם. ואומר א"מ בכל י' ימי תשובה אפילו בער"ב בין שבא יום כפורים בשבת או בחול (לבר בשבת א"מ) ואומרים זכרנו ומי כמודך המלך הקדוש המלך המשפט בחול. וכתוב. בספר. ואם יש מילה בין כסא לעשור אומר זכור ברית דמילה ואל תפר בהשכמ'. ונ"ל גם פומון יה איום ואומר א"מ וא"א והוא רחום ותחנון גם בצום גדולה במילה אבל אומר אל ארך אפים ולמנצח. ומברכין על הכוס ושותה הילד (כן מסקינן) אפילו ביו"ט ותשעה באב כיון שאין מילה תדיר ביום הזה לא חיישינן דלמא אחי למיטב ודוקא בקדוש דר"ב דתדיר חיישינן דלמא אחי למסרך: בערב י"ב אומר (קלס) בהשכמ' רק ב' סליחות ארון בפקדך אדון דין. פומון ירצה. וידוי פעם אחת משיח צדקך עד הרחמים והסליחות. ואומר מיד קדיש. ואין נופלים גם ביוצר וא"א מזמור לתורה (קלס) ואל ארך אפים ולמנצח. ולוקח לכל זכר תרנגול (קלס) ולנקבה תרנגולת כי תרנגול נקרא גבר וגבר תחת גבר מהני. ומסבבים הראש ג' פעמים ואומר בכל פעם

הגהות

ולפסות כן כל ימי חייו אפי' לא נהג רק פעם אחת הוי נדר ונריך ג' סדיומות סימירו לו (מ"ק פרק מקום שנהגו): צ"י ימי תשובה אין נוסחין חרס צ"ה ואין משניעין מי שחיב שבעה (מסרי"ל). כי עשיוו לנו חלוין דדין וגם אין לחסות אומנות וס"ה עשעשו דן את העולם. וכן נהגו קדמוניו שאין קובצין צ"ה ציטון וציטים הנוראים ואם הם בני הכפרים שגלו למגן קובצין להם זמן אחר הרגל ואם יש דחיות ורמאות דין לאלתר (מדרכי וסימני א"י צ"ה ונאש"ר): (קלס) רבינו חס הסיר לילדת לאכול ביום ח' שלה והיה צ"ה דאם אין צ"ה אין צ"ה (מ"ק בהלכות פ' בבל) והר"ם מצדנבור"ק אומר דלא דק וכו': (קלס) אבל מזה מן המובחר לאכול פת שאסו היסודים ולא שהוכשר ע"י קיסם כי מי שזמר מפת של נכרי כל ימות השנה אין רשאי לאכול פת שהוכשר פ"י קיסם (מסרי"ל) ירושלמי מאן דמני למיכל חולין בטהרה צבולא שחא ליכול ופי' לא ליכול בהכ"ז ימים שבין כסא לפסוק אבל פת של נכרים דמשום חסור הוא אי נרג איסור בהני ימים כבולי שחא נמי לא ליכול (תשצ"ק ק"י): תשובה דלקה וחספס שקולין זה כזה דכל אחד צ"ה קל"ו: צ"ה ממון קל"ו: לעולם ר"ה לא בא אלף צ"ה או צ"ה או צ"ה או צ"ה ולא ביום ח' ולא ביום ד' ולא ביום ו' ולא במולד זקן ולא צ"ה ר"ד בפסוקם ולא צ"ה חספס בשנה שאחר העיבור והפעם ידוע למדין ואם יבא ר"ה ביום צ' או ביום ג' אז מחלקין לנכים וילך וקורין וילך אחר ר"ה וזו יהיה שבת בין כפור לסוכות וכו' צ"ה המלך. פת וילך. כס דבר יי'. לוי יצחק. ישראל בחג הסוכות. וכן ל"ל מיקר: פרשיות האזינו סימן הי"ו ל"ך האזינו זכור ירכיבוהו וירא לולי כי דין. וא"ת למה מחלקין לנכים וילך שם קצרות מאל ואל מחלקין ממות ומסעי שם ארוכות. וי"ל כדי להפסיק בנכים בין קללות דוהיה כי מצא וצין ר"ה כמו שקורין במדבר קודם עזרת כדי להפסיק בין קללות דבחוקות וצין ספרה. אבל בנכים והאזינו הוי רק תוכחות ולא קללות. ואם יבא ר"ה צ"ה או צ"ה אין שבת בין יו"ט לסוכות לכן מחברים לנכים וילך יחד קודם ראש השנה: (קלס) ואומר לך יי' הדקדק עד שומע תפלה והשאר אומר בערב: (קלס) וכן איהא במנהגים אחרים בשם חשיבה הגאונים שאין אומרים אל ארך אפים ותמוה מאוד צפני. ונ"ל שיש לנכוס במקום אל ארך אפים א"מ: אכן אם חל יו"ט בשבת אז אומר א"מ צפני בשחרית. והשצ"ן כתב שיל א"מ בשחרית דע"כ: (קלס) עובדות אין לריכות ג' כפרות ולתאומים לא חיישינ מ"ק

מנהג של יום כפור

(קנ) המטה ונעילת הנגל אבל נעל של גמי ושל בגד מותר. וזכר בן י"ב שנים ונקבה בת י"א שנים משלימין מדרבנן אם הם בריאים ואם הם חלשים ימתינו עוד שנה. וגם קמן אסור בנעילת סנדל לחוד: אין שורץ ספה במים משום דסחיטה אסור דאורייתא אלא רוחצין (כדרך) בשחרית וכל זמן שעושה צרכיו (רוחץ) (קנא) רק האצבעות משום שרגיל למנפן ולא יותר וגם לא העיני' כי אסור להושיט אצבעו במים משום חענוג. ומותר להצטנן בכל מיני פירות ובכלים רקים ובמים שהוא לח קצת. ומסיק דכל חייבי טבילות וגם בעל קרי (קננ) אין מובלין ב"כ: ערבית ש"ץ מתעטף (קננ) בציצית מבעוד יום. ויברך עליו ואם שכח עד הלילה מ"ב יברך דבמות יום חייב אף בלילה כדפרשתי לעיל. ויעמיד ש"ץ אחד לימינו ואחד לשמאלו שנא' ואהרן וחור תסבון בידיו וגו' עד שיאמרו כל נדרי (קננ) ג"פ. ויאמרו עמו בנחת (קננ) כי התרת נדרים בשלשה. ויאמר בישיבה של סעלה ובישיבה של כסה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ואומר דאינדרנא להבא מיום כפורים מזה עד יום כפורים היום עלינו לטובה (קן מסיק) דאינדרנא בהון. ויאמר ש"ץ ונחלל ג"פ והקהל עונין: סלח נא וכו' והקהל עונין ויאמר יי' סלחתי מדברך ג"פ. וש"ץ מברך שהחיינו בלא כוס דומן אוסרו אפילו בשוק: ברכו (קנו) ערבית ופירוש כי ביום הזה יכפר וגו' ומתפללין זכרנו כמו בר"ה ותתן לנו וכו' את יום צום הכפורים הזה למחילה ולסליחה ולכפרה ולמחול בו את כל עונותינו זכר וכו' יעלה ויבא אלהינו ואלהי אבותינו מחול וכו' וחוחם מקדש ישראל ויום הכפורים. ואחר עושה שלום אוסר אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו וכו' אשמנו על חטא וכו' בלא חתימה כדפרשתי לעיל במנחה אלהי עד שלא נצרתיו ואלהי נצור. בשבת אומר ויכלו מן

הגהות

מסר"ם וכן בא"ח בשם חזיו הכ"ח: (קנ) ואסור ליגע בלשמו חט' אינה נדח (אגודה): (קנא) ואפילו לקטנים חטיו לא שפספ (ה"מ): (קננ) ורוחץ מקום הקרי ואין חלוק בכל מקום שהוא בנוס. וכן הורה מהר"ם בכסן שראה קרי ביום כפור לרחוץ הלכלך והוא הדין לשאר בני אדם הרגילין כן בשאר ימות השנה (ה"מ): וכחז רבי מאיר כהן הסולם לדון נוטל ידיו שאינו מתכוין להנחל רחיצה (ה"מ): (קננ) גם הקהל נהגו להסתפק. ור"ם היה מתספק בשליש שאינו שלו כשעמד בלילה: (קנד) כנכל תקנוסו לכך הוא לשון ארמ' ויש להסתחיל כל מדרי ביום כי אין מתירין נדרים בשבת אלא לנודך שבת דוקא וי"כ גם כן אקרי שבת: ונהגו שסחון מולי' א"ח ואומר כל נדרי וכו' (אשרי במסכ') יומא וכן בא"ח א"כ לדידן נמי ראו לפרוטם הארון. נוהגין לאומרו ג' ספמים כנגד ג"פ מותר לך (מרדכי) ח"נ דמי שלא שמע בפסח א' שמע בפסח ב' או ג' לכך מגביה את קולו בפסח שני ושלשי: (קננ) והש"ץ אומר בקול רם והם בקול נמוך כי חרי קלי לא משמחתי והפסח שנהגו הקהל לאומרו בנחת עם השליח לזכור כדי להמיר לש"ץ כי אין יכול להמיר לפסחו: האכל חוד שנתו אפילו הוא מן קבוע אסור לו להסתכל בשבתות ויום טוב כיון דלפסח על ידי אחר ומכל שכן שלא יערך צרכת תחמים אפילו אם הכלל בזה והפסח משום שהינוגים משמחים אומרו (מהרי"ם). וז"ל משובח מהרי"ל אכל אין לו להסתכל בזהו בוקר שאומר בו הלל לפי שאז הקהל בשמחה. ומהרי"ל ומהר"ר גמליאל התפללו בימים גוראים בימי אכלם משום דליכא דסדף מייסו (מהרי"ו) מהר"ם מינן סג"ל ראה בילדותו שמהר"ר אברהם היה אכל על אביו והסתכל גם בנ"ח בנזוקה אכל היה מתפלל בשחרית מן יתחבש עד לאחר שהסתכל ש"פ בלחש ואז בא החזן והסתכל ש"פ בקול רם והלל וקריאה ספר מורס ומוסף (סימן מ"ג) עוד שם אין לאכל לבד הגדות ליל ראשונה דחומס הואיל ואומר שהחיינו לדרך לכיות בשמחה: (קנו) אחר ברכו מתחיל לעמוד מי שרגיל לעמוד: מהר"ם אסר לעמוד על כרים של עור ביו"כ אכל על אחרים יכולים לעמוד מלבד כשיסתכל ש"פ יתמוד קל הארץ: ברוך שם

מן אבות המלך הקדוש שאין כמוהו וחותם בשבת לבר וא"א במה מרליקין וא"מ: וש"ץ מתחיל בנעימות ואומר יעלה תחנונינו שומע תפלה. ואין נוהגין לומר פתיחה: ואומר דרכך אלהינו. סלה נא אשמות. אמנם כן: ופותחין הארון לפומן כי הנה כחומר. וסוגרין הארון אחר כי אתה יי' טוב וסלה וני'. חטאנו צורנו אתה מבין: ובחול א"מ קריש שלם עלינו קריש יתום. (קמ) שיר היתיד כולו. אנעים זמירות. (קנת) קריש יתום ארון עולם בקול רם: שחרית משכימין מאוד לב"ה כדי לקרא קריאת שסע בזמנו. (קנט) וש"ץ מתחיל המלך יושב וכו' וקריש כמו ברה"י: (קס) ונוהגין לומר לאל עורך דין קדם הסילוק מי יתנה. ופותחין הארון קודם אמרו עד אחר האדרת והאמינה עד הסילוק מי יתנה: קדושה כבודו וכו' (קסא) עם אדיר אדירנו וכן בכל ארבע תפלות. ונוהגין לומר פתיחה ושלוש עשרה סליחות עם שלישית ושלמנית וכן למספא ולמנחה. פומן שופט כל הארץ מפלטי אלי חטאנו אתה מבין. ועולין לדוכן ולא נהגו פה לומר ותערב. ואומר ברכנו: אבל במנחה אין עולין לדוכן משום מנחה דשאר ימות השנה דשכיח שכרות בעת ההיא. נראה לי דגם אין לומר ותערב וכן מצאתי במחזורים מדוייקים אבל ברכנו כו' אומרים

כן

הנהגות

כבוד מלכותו לעולם ועוד בקול רם לפי שאלו כמלאכים ואין לנו לריבין לאמרו בחשאי: (קמ) הפולס רגילין להסיר מלקדש הלבנש בליל שבת ו"ט. אבל מורי הקדוש קידש בליל יו"כ ואמר הספס שמה יהיו שקולים ותהא מזהו זו מוכרעת. אמנם ראותי בכתב מהר"ם שכתב שמהר"ם קידש ג"כ פעם אחת בליל שבת ואמרו דעפולס נהגו לחוש משום איסור חוץ לחתום והיה הש"ך ז"ל משחק בנסע. אח"כ מלא הגדול ז"ל הספס בספר אף כי רחוק הוא מ"מ אין אחד שמהל הספס בספר הגודש וכתב הגדול ז"ל להסליג דברי הספר פ"ל מהר"י מרדבור"ק: (קנא) אנשים ומימות בפתיחת הארון ויש נוהגין בספר תורה בידו: בל"ה סוף סימן חקמ"ח וז"ל כתב ואם רצה יתחיל חילים ויקרא קאת כמו שקורין בליל יום כפורים או יותר עד זמן המנחה: מהר"ם היה נוהג ללון בל"ה ליל יום כפורים אמנם היה יסן בלד מעריב רחוק ממקום התפלה או בל"ה של נשים כשלא היה שם (ה"מ). ולשום צורך ב"ס התיי (ריב"א). ועוד דבוי כח"ה ובמי כנסיות שלהם (מרדכי): (קנט) סליח של משי נהגו הפולס שאין מברכין עליו אלא מברכין פל של זמר ואח"כ מסירין אותו ומתיחין של משי. כי האלפסי פסק דל משי אינו חייב בציית (הגודש) וסליח של משי לריב דוקא ציית של משי למהר"ם ולא של זמר או ד"א ולכ"ע כל הציית פסולין אם לא נסוו ונשזרו לשמן כמו שהוכיח האש"ר בהלכות ציית שלו. גם יש גאונים אחרים דמסקסקים בדעת מהר"ם בל"ה לשום ציית של משי בסליח של משי ע"כ צי"כ נהא לכל אנשים לחיות מלכניה סליח של משי אפילו אחר קריאת שסע שראוי להאדק במזות ציית כל היום (כך ל"ל). ואין ללבוש חששיי זהב ביום כפורים משום דלון קמינור נעשם קמינור ויש לסקסק דלס ככן גדול לא נהאס כנס כי אם כנסים ולא בחוץ: (קס) ואם שבת אומר הכל יודין. ופותחין הארון כשאומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך הפולס הפותח לנו שער ואחר כך כיגריין ואומר חטאנו. (קסא) ולפי שזו ים ממקומו הוא יסן ששייך לומר צי"כ לפי שזו ביום מכניס בתפלות ותשכחות ולא כהא הכבוד עולם וגבה ואין שייך לומר ממקומך ומהה הספס אומר בכל שבת ממקומו למוסף שכבר הרבה בשירות ותשכחות. ויש אומרים בשחרית אומר ממקומך לפי שאלו עדיין הם שלם פחות הראשונות שיושב הקדוש ברוך הוא על כסא כבודו וזן את כל הפולס כולו מקריני רלמים ועד צי"כ כניס ושייך לומר לשון נוכח אבל במוסף כבר עמד שסכאו ויושב על כסא דין וזן כי כסא מוסף בשניות ואם מתפללין שפנס מכסא דין ליכא בכסא רחמים (כן הוא בתוספת פ"ק דעבודה איליין). ולכן כפור שהוא דן את כל הפולס כולו אומר בכל הרעבס תפלות ממקומו הוא יסן. מקום הוא שם של ארבע גם כן עולם קפ"ו במסע' גדול כיצד פשרס פסמים פשרה תתשה פסמים תתשה וכו' וזהו יסן ברחמים לומר השם של ארבע הוא בל"ה ב"ש מל"סן וכו'

מנהג של יום כפור

(כן מסיק בהלכות י"ב במדבר) א"מ (קסג) ובשבת א"א א"מ רק בנעילה: קריש שלם אין כסוד שמע אחד גדלו על הכל: ומוציאין ב' ספרי תורות וקורין באחת באחד מת ששה גברי עד את משה: ראשון ובעד ביתו. שני אשר לו. שלישי קהל ישראל. רביעי ובעד העם. חמישי תהדרו. ששי את משה: ואם שבת שבעה גברי ומוסיפין פרש' השעיר החי. ובשנייה קורין למפטיר בפרשת פנחס ובעשור לחודש עד ונסכיהם ומפטיר אומר סלו סלו: והמפטיר אין צריך לומר בעל התורה מלך מוחל וסולח כי מה ענין מחילה וסליחה אצל ספר תורה אלא אומר ודברך אמת וקיים לעד ברוך אתה יי מלך על כל הארץ מקדש (השבת) ישראל ויום הכפורים: ומזכירין נשמות: ואומר אב הרחמים אשרי יהללו: ואם שבת אומר יקום פורקן בשעת הזכרות נשמות ואם יש מלה מלך אחר קריאת התורה והפסרה: (קסג) ונ"ל למול אחר אשרי ובשחרית אומר (קסד) וזכור ברית דמילה ואל תפר ונתנו ליתן לשמות לחינוקות (*) ולילד הנימול. ואח"כ יהללו: מספ ונתנה תוקף: האוחז וכו' עלינו לשבח אחילה (קסס) וסדר אמין כח עד העבודה. נלוים עד לא טמן ואומר המאתי עייתי פשעתי דקימא לן כרבנן (ח"י ואש"רי ומדכי) מתחילה חטא ואח"כ עון ואח"כ פשע כי חטא פירוש שונג. עון פי' מויד רק עבירה' שנהנה הימנה האדם: פשע פי' מויד שאינו נהנה ממנו כגון להכעיס או קנאה וכה"ג. ויש לבקש מתחילה על השונג שהוא הקל ואח"כ על המויד שהוא חמור ממנו שנא' שגיאות מי יבין וגו' גם סודים וגו'. ויאמר אני וביתי אנא בשם וכו' עד לפני יי' ולא יאמר תהדרו והכהנים והעם וכו' ונפלין (קסס) על פניהם. ולכך מנהג בברונ"א לשטוח עשבים בב"ה להפסיק בינו ובין הרצפה דאמר שיטוח פנים על הרצפה. או יחזין בטליתו. ואח"כ אומר תהדרו. צעד עד פני צור התורה וכו' וכך היה אומר וכו'. אנא השם (קסז) המאתי עייתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך וכו' קח מאכלת עד שבע וכך היה מונה וכו' אחת אחת ואחת א' נשתים וכו' עד ז'. רץ וכו' וכך היה מונה

הגהות

והוא בגי' נרחמים ולכן י"י הוא מדת הרחמים וזהו שאנו אומרים ממקומו הוא יסן נרחמים פי' יי' שהוא מקום הוא יסן. באלפ"ח בית"ל מהסוף לרחמים עד כאן. וכן מפולס גימטריא קפ"ו וזהו שמוך מעולם וכן וי"י אלהים חיים. גימטריא קפ"ו וזהו ברוך כבוד יי' ממקומו: (קסג) ומסר"ס נהג להסיר כספלה יוצר ופעמים מדלג ח"מ כפי שיחפול מוסף קודם שיגיע שפת מנחה וכן פעמים מדלג ח"מ במנחה כדי להפסל נעילה מצדו יום (ס"ח): (קסג) ולאחר המילה אומר אשרי ואם במקום שצריך לזאת מצד"ס אין מלין עד לאחר חזרת ס"ת וחרתין ואומר קדש (מהר"ם מ"ק פרקי רבי אליעזר דמילה): (קסד) והטותז מסופק אם אומרים סמוך יס איום כבשאר תענית וצור וכן אם אומרים יס ליבשה כשחל בשבת (*) ע"פ הסכמת האחרונים אין ליתן לחינוקות לשחוט מכוס של ברכה. רק לחינוק הנימול נותנים מעט לפיו חוץ ממה שנותנין לו בשעה שאומר בלמך חיי (ע' בש"ע ומגן אברהם תרס"א): (קסס) לפני מי כמון אומר חרוז עוד בו נשמחו ואח"כ מיד מי כמון ואין אומר אנוש אך ילדך כו' כי אינו מערין החרוז שלפניו ושל אחריו שבהרצות שבת שצחוק י"כ לוס העשור ויש ששפילו החרוז אינם אומרים: (קסז) וכן כסב המדרכי פ"ג דמגילה ובסוף פרק חפלת השחר. ובסג"ל דלור זרוב כסוב ח"ל אצל כמו שהחזן שלנו נוטל בלי פסוק ידיו ורגליו מותר וכשלין שם רפסס אפילו בפסוק ידיו ורגליו מותר: (קסז) פעם ראשון אומר כ"ג אלא שס"ס גימטריא ח"ל שד"כ כנגד האבות שנראה להם באל גדי. ואח"כ אלא שסס כי שס בגי' יי' שדי זהו כנגד משה שנראה לו שס של ד'. ואין לגימטריא זה פסס כל פיקר שסרי בנש"מק לא היה אומר לא השס ולא שסס לדעת רב האי. גם לאיך דמות מסתמא במקדש לא היה אומר השס כיום כפור אלא שס של ד' ככתבו כדאיתא בסמ"ג בשמן סימן ר"מ אלא שהיה אומר בקול נמוך אחד שרנו ספריים אף על גב דבעינן דוק כחז סימן ז' דמסתמא שמעון הליך נמנעו מלזכר שס המפורש היינו מאוס דהתם היה בקול

מנהג וכו' רחק עד שעיר שב ובללם וכו' וכך היה (קסט) אומר וכו' (פעוזה לומר וכך היה מנהג בין שחט בין שב ובללם דכיון שאמר ויו כמשפט כשורת אין צריך יותר רק ב' פעמים וכך היה מנהג כרמוכה במנהגו של מהרא"ק ז"ל בגליון). וכך היה אומר אנא השם הטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל וכו' והכהנים. שגרו כו'. י"ג פליחות פוזמו אם יוספים אנחנו וי"א פומון של י"ג מדות שהוא ה' ה'. חטאנו אלה אוכרה. ולא אתה מבין. איז ותערב ועולין לדוכן. היום תאמצנו כמו ברה"ק שאומר גם היום תכתבנו לחיים כי אנו מחויקים עצמינו כבינוני' לכן אנו מצפים ותלויים עד יום כפור. קריש שלם: (קסט) מנחה מוציאין ספר תורה ואומר גרלו וכו' הכל כמו בחול וקורין ג' גברי בעריות לפי שנפשו של אדם חומדת לעריות (קט) לכן ישוב מחטאו וקורין באחרי מות מן כמעשי ארץ מצרים עד סוף סדרה ג' גברי. כהן וחי בהם. לוי אלהיך אני יי'. ישראל קורין למפסיר עד סוף סדרה. ויפסיר ביונה. שמיירי בתשובה שמכפרת וחיותם במגן דוד. (קסט) כן הוא במנהגי ישנים. אבל איז ואורח חיים פסקו לומר על התורה ולחיותם כמו בשחרית. ואם שבת מוכיר וחיותם גם בשל שבת. והללו חצי קריש ומתפללין מנחה כמו בשחרית. ואין עולין לדוכן ואין אומר ותערב. כך ג"ל. אבל אומר ברכנו כדפרשתי לעיל. י"ג פליחות. כדפרשתי לעיל ולא חטאנו: א"מ: ק"ש: אשרי וכו' לציון אומר כאן (קסט) כדי להפסיק בין מנחה לנעילה: נעילה (קסט) ח"ק ומתפללין כמו במנחה. רק שאומר חתימה במקום כתיבה בזכרנו אומרים ותחמנו במקום וכתבנו וחיותם במקום וכתוב בספר חיים נזכר ונחתם. (קסט) ופותרין הארון לכל תפלת נעילה עד סוף הקריש ובמקום אתה יורע רוי עילם אומר אתה נתן יד ואתה הברלת ולא על חטא. וכשמגיע הש"ץ לחנון ורחום אתה אומר פתח לנו שער היום יפנה כו' וא"א אבן מעמסה. ואומר ומי יעמוד זכיר ברית שתי חרחות אנקת מסלדיך ישראל נושע (קסט) יי' יי' אל רחום. יתביאנו. ישמיענו. רחם נא. אתה נתן. אתה הברלת. אלהינו ואלהי אבותינו. סחל. רצה. ואין נוהגין לומר ותערב: בשבת אין הקהל מוכירין של שבת באתה הברלת כיון שהוא אחד סיום התפלה לגמרי אבל ש"ץ מוכיר בו של שבת כיון שאומר אתה הברלת בתוך התפלה דהא אתר כך חותם מרש השבת ישראל ויום כפורים. וכן עיקר שמע

הנהגות

(קסט) אומר מזריק ומקפיר ומיטיב ואינו אומר מקפיר ומיטיב חורק משום דלוקים קודמת לכולי עמלא. ומשם שהוא מוקדם במחזורים לפי האלפ"א צית"א כסדר: (קסט) דאין אומר אין כאלסיו ב"כ לפי שאין כאלסיו נתקן נגד הכרכות שמדלגין בשבת וי"ס מי"ח כרכות ובי"כ אומר אהללה בקול רם שטא כנגד י"ח כרכות. עוד נראה לי כי בלאו הכי משלימין סיום מאה כרכות סה"ד תפלות ים: (קט) קן הוא במיימוני וזממלדי וכן פש"י: עוד יש פסם אחר שאנו מנקטין שם הקב"ה לא יגלה מרחנו. והוא בתוספות פרק בני העיר: (קסט) וכן הוא במדרכי פרק ב' דבשבת מתוספת ה"ר ישראל בשם ה"ר שמואל בן הר"ר נרוך וזש סו' עמאל למה נסגיו הכי וכן כתב מהר"ם. ומהר"ל כתב בתשובה אל"ג דבשג"ס במיימוני הביא הכונה גאונים וכתב ומיניה לא תזוז מכל מקום נהגין כה"ר שמואל כו' לפי שגמר עמר סבודת היום א"כ על מה יאמר על העבודה: (קט) פי להכי לא אמרינן לה קודם תפלת המנחה כשאר שבתות וי"ס (ה"ט): (קט) ויש לומר שלא יאחרו להתפלל אותה בגילוי אלא סמוך לשקיעת השמש בענין שייסס אותה עד נאח הכוכבים (אורח חיים) ח"ל סמ"ק ומסקנה כתב מורי שראוי להתפלל תפלת נעילה ביום ואם התפלל בגילוי יא. פ"ש סלכות תפלה: (קט) בענין פריסת וילון הפרוכת בשבת נראה לבעל ת"ס שיתר גמור אלא משום מנהג משך ידיו מלהסיר: (קט) במקומות שנהגין לומר פומון י"ג מדות למוסף או לנעילה א"א ממנו כי אם

(מנהגים)

מנהג של יום כפור

שמע ישראל פעם אחת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד (קטז) י"י הוא האלהים ד"פ (קסז) נגד שבעה דקיעים. קדיש שלם ותוקעין תקיעה אחת (קטח) זכר ליוכל. אע"ג דעדיין לא הבדיל בין שחכמה היא ואינה מלאכה לבן מותר: ומה שאין תוקעין בר"ה בשבת גזירה שמה יעבירו ד' אמות ברשות הרבים וזה אין שייך עתה שהוא לילה. (קעט) וגראה לי עוד שהשוfer עדיין בב"ה מוכן ר"ה (מהלל"ק): ערבית והוא רחום ברכו אתה חוננתנו. ואם מוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם וכן ואתה קדוש לפי שחג הסוכות בא אותו שבוע. אבל אומר ויתן לך ומבדיל על הכוס בב"ה ובביתו. בורא פרי הגפן. בורי מאורי האש על נר ששבת מעבירה בגון נרות דב"ה. (קפ) ולא נעשה בהן מלאכה. ואם מוצאי שבת יכבה נר דב"ה וידליקנו ויברך עליו בורא מאורי האש כיון דמוצאי שבת הוא (קפא) צריך אש שנברא. וא"ז לא מצריך (במנהגים בזהנוס) ואין מברכין על הבשמים דב"כ לא היתה נשמה יתירה כיון שהתענה. והמתענה ב' ימים לשם י"ב צריך להתענות לעולם. (קפג) אבל המתענה מחמת חלום. א"צ להתענות לעולם: בין י"ב

הגהות

אם החרוז נאשן דהיינו י"ג מדות: (קעי) כנגד כהנים ליום וישראלים. ונראה של שם הפסוק שנא' י"י מלך י"י מלך וכו'. סי' י"י מלך קודם שנקרא העולם י"י מלך בטולם הזה י"י ימלך לעתיד: (קעז) שקטע ז' דקיע' והראה להם שאין עוד מלבדו. טעם אחר סי' לסלוק שכינה שאנו מלוין השכינה משמים לזיוון כו' לפי ששרצו בימינו מערב ועד ערב כדאיתא בגמ': (קפת) לפי שהשמן גימטריא שס"ד שיש לו רשות לקשרן כל ימות השנה חוץ מיום כסורים וכן הכסורים צ"ג שס"ה לכך חוקקין מיד מו"כ לערבנו שלא יקשרו. ופוד כדי לפרסם שהוא מוצאי י"ט: (קעט) ופוד דשמה יתפלגו אלל צקי ללמוד וזה אין שייך בתקיעה האחת כי עדיין צקי הוא מר"ה (סידור' רש"י): וזרעין להוסיף מחול של הקודש גם בלחשו סימחיו מעט אחר יניחם הכוכבים בפנין תפלת ערבית (אורח חיים): מי שצבה נר שלו ב"כ אז יחזור וידליקו במוצאי יום כסורים ואל יכבנו עוד אלא יניחנו ללוק עד גמירא וגם יקבל עליו בכל ימיו שלא יכבה נרו במוצאי יום כסורים אפילו ע"י אחרים (כן נמלא במנהגים שנים). חסור לומר לנכרי צי"כ להדליק נר שצבה וליקח שעה העוסף: העושה שני ימים י"כ לא יתפלל ביום שני תפלות יום כסורים רק עם שאר הקהל אפי' הם י' (אגודה) וכן אורח חיים בשם אביו שמיחה בידם מלהתפלל כדאיתא: (קפ) וגם ידליק נר המיוחד לו בציון להבדיל ויברך על שתיקו וכן איתא בתשובה (מהרי"ל). והאגודה כתב וז"ל במוצאי י"כ מבדיל בורא פרי הגפן ובורא מאורי האש. ונראה דצריך להדליק נר אחר להבדלה ולא נר שדלק צ"ה שלא הודלק להאיר דק"ל נר שהודלק לכבוד אין מברכין עליו ואם יכבנו וידליקנו פעם שנית יוכל לברך עליו עכ"ל: (קפא) דגורא נאשוקי שנא איברי כדאיתא במקום שנהגו: (קפג) העושה שני ימים י"ב ואיירע י"כ שלו פסד שנה חסור לאכול בשבת מה שצבנו לזכור ערב שנת אפי' ע"י הערמה חסור. אך מה שכתבנו לצורך עמנו אוכל אבל היכא דמחזקין המבשל להרבות בשבילו חסור (מהר"ס):

דין ברכת הלבנה

מברכין על הירח עד י"ו ולא י"ז בכלל וחושבין מיום המולד (משאיתו לאורו) עד רובו של חודש (ל' ה"מ). במסכת סופרים אין מברכין אלא במוצאי שבת או יום כסור כשהוא מנושם ובכלים נאים ומישר את רגליו: מהר"ן כשהיה מקדים לברך בחול פן יעבור הזמן אז לבש הסנדל המכובד שהיה לו (ה"מ): וראיתי למהר"ש שהיה מקדם במוצאי שבת וצ"ע ולא חש משום דהוי כמחילה. משם ר' משה דאין לעמוד תחת הגג ולקדש. מהר"י ווייל שמע ממהר"ק

י"כ לסוכות אין נופלין: (קטנ) לפי שאז נשלם הבית. ועוד טעם אחר שנאמר ולקחתם לכם ביום ראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא פאי ראשון לעבירה. הקב"ה מונה חמאים שבין י"כ לסוכות: ואם שבת בין י"כ לסוכות קורין האוינו (קטנ) ומפטירין וידבר דוד שירה נגד שירה. יוצר את השם הנכבד. אופן יד לשון. ובפיהם ובברונ"א יחיד ערץ: וזלת אזכרה מקדם. וא"א צו"ץ:

הלכות לולב

נקטם ראשו כשר וי"א פסול. ואם אין אחר מברכין עליו: (קטנ) וערבה שנקטם ראשה או יבשה פסולה. הרם כשר בנקטם ויבש (ט"ז וט"ח): וכל ארבע המינים פסולין בגזול ובשאלו שני ימים הראשונים וכן אתרוג חסר פסול שני ימים (קטנ) ראשונים. ואח"כ שאולים כשרים אבל שאר הפסולים פסולים כל ז' (כן מסיק ט"ח וט"ז וט"ח): וצריך ליזהר שלא לקוץ ערבה לצורך לולב משדה נכרי אפילו ברשות הנכרי רק ישכור את הנכרי לקוץ כי היכי דלהוי יאוש ביד נכרי ושנינו רשות בידנו: שיעור הרם וערבה ג' טפחים (בא"ח שני טפחים ומחצה שהם י' גודלין. טה"ט) ולולב ארבעה טפחים: נחלקה התיומ' מעט כשר אם אין אחר. שיעור אתרוג כביצה אבל אם גדול כל שהוא כשר, ואם אין נמצאים כשרים יכול לישול פסולים מחמת מום ויברך עליהם (כן מסיק ט"ח) ונ"ל אם גזול אסור. וערבה (קטנ) צריך שיהא פיה חלק ועלה שלה משוך וכנה שלה ארום. וא"ח מכשיר שפיה אינה חלק לגמרי אלא

הגהות

ב"ח הסעם דהואיל והוא נמקבל פני השכינה צריך לנאלת מרשות בני אדם כי הו"ע לקראת רבו ואלא נגדו מרשותו. ומה שמתקין שלום ליום לחצורו פ' מהר"ל בתשובה משום שמחם נואל וקבלו פני השכינה ואם אין פשו שלשה בני אדם נותן שלום ג"פ לאדם אחד. י"א שאין מקדשין החדש לולב בלילה ומסתברא דשרגא בטיהרא מאי מהני (אגודה): (קטנ) אין מחטנין יאר זייס בין י"כ לסוכות וכן בניסן אין מחטנין יאר זייס ולא דמי לתפנית דצדיקים שכבר התחיל החד קודם ניסן. אבל ביום חופתו מלאחי שמחטנין בניסן ולא בחטוכה דבניסן יש העניתי הצדיקים. וכן נראה דג' ימים קודם שנועת אין מחטנין אפ"ל דליין דומות לימים שבין י"כ לסוכות. אכן במנהגים ישנים מדור"ל יש שיחיד יכול להתענות בנפלא בניסן אחר החג והביא דליס פ"ט: (קטנ) סימן לפרשת האזינו הו"ל כך האזינו זכור ורבינו ויאל לולי כי ידון. רש"י ומוס' פ"ק דר"ה וכן בבב"ה מא"ז פ"ק דר"ה. ובמיימוני ובאשכנ"ז פרק הקורא את המגילה כתוב לו חכמו כי אשא אל שמים הז"ו לך כך היו קורין אותו במקדש. ורבינו ר"י גאון פ' פסח אחר ובמיימוני ולמה פסקין בה בפנינו' לולב מפני הוכחו' כדי שיחזרו העם בתשובה. יש טעם שסימנה ש"ס ויש שסימנה שט"ו כד חקלם האזינו בשנת תשובה מפטירין שובה ישראל ולאותה שנה אין חולקין נצבים ויולך מפטירין שש אשים לאדם נצבים זהו ש"ס. ויש שנה שחולקין אחס נצבים ומפטירין לנצבים שש אשים לפני ר"ה ויחל ויולך בשנת תשובה ומפטירין שובה ישראל ולאותה שנה יהיה שנת בין יום כפור לסוכות ומפטירין וידבר דוד להאזינו זהו סימן שט"ו: (קטנ) לולב הינ"ט פסול שלאחר לא סומכים יסללו יס. לולב בני' חו"ס פ' חו ולא יבש. ועוד פטע אחר הכוונ' מתחיל בבית ומסיים בלמ"ד ונביאים מתחיל' בו' ומסיימים בלמ"ד זהו אומות לולב שהוא שקול נגד חורה ונביאים. אחריו בנימניה חר"י ושלשה מינין האחרים הרי חר"ג לומר ששקול נגד חר"ג מזה: לולב כסוף בראשו לא מיקרי כטיפה ואי אהב אותו ביותר לפי בחימתו קיימת (בתשובת הר"ם ט"ז): וטולין פרנה ס"ח קלחים כמניין לולב ופס שלשה אגודות הוא פ"א כנגד סנהדרי גדולה. ויש מוסיפין עוד שני קלחים כמנין הפרים: (קטנ) עיין בתרומת הדשן דמשמע דוקא יום ראשון: (קטנ) מהר"ם אומר הערבה כנגד הכשעים לפיכך כל מה שיכול למסמ

הלכות לולב

אלא דומה קצת למגל יד : ויקח ב' בדי ערבה ושלישה בדי הדס וקושרם עם הלולב. וי"א שאסור להוסיף משום כל תוסף. ונ"ל ששוב להוסיף שנים או ג' שאז סמך נפשך יש בהם שנים או שלשה כשרים. ולולב צריך אגד אפילו שלא במינו (ח"י) ואם הותר ב"מ אסור לקשור אלא יכרוך וייתחב כמגודה של ירק. ויתיד המשיחה שמביב ההדס (קפז) שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הלולב : בשני ימים הראשונים יתפוס הלולב עם התינוק כשמברך התינוק דתינוק קונה ואינו מקנה וא"כ הוי כמו שאול לכן יתפוס עמו : ומתנה ע"מ להתחור מהני בלולב. וכל הקהל יוצאין בשקנו בשותפות או מן הצדקה דהוי כאלו התנו ע"מ להתחור : אתרוג של מצוה (קפח) מותר להריח בו. וי"א מברך אשר נתן ריח טוב בפירות וי"א שאין לברך. הדס של מצוה אסור להריח בו : מותר להתחור הלולב בייש ולהוסיף מים אבל לא להתחיל. ולקמן מפורש דיני לולב וזמנו וברכתו וניענועו :

קצת דיני סוכה

(קפט) א"שנה וקמן הצריך לאמו וחולה רק שחש בראשו או בעינו הוא ומשמשו והעוסק במצוה (קף) ושלושי מצוה ומצטרע מחמת גשם (קףא) או רוח או ריח רע שבאים לו במקרה כולן פטורין, (קפג) מן הסוכה לאכול (קפז) ולישן. אבל וחתן חייב. אשירי וסמ"ג פותרין : אוכלין אכילת ארעי חוץ לסוכה וכן פירות ויין. ויש אוסרים. ומים מותר לבולי עלמא. (קפד) ואין יושנים אפילו עראי חוץ לסוכה. (קפה) ואם ירדו גשמים עד שנתקלקל המאכל וכן שאינו יכול לישן אוכל וישן

הגהות

למעט עדיף ספי. ומוכנים ליקח שני בדי ערבה ללולב ולא יותר מדמזע"ש להכניס ראשו בפזוגמא : ולקחתם ל"ט ביום בני ל"א נז"ל וזל"ג. פנ"י ע"ף הד"ר בנימקריא אחרונים (רוק"ח) : (קפז) ומנהיג"ל הכיר רעוהת התפילין בשעת נטילת לולב גם כהושענא. ומנהיג"ל לא הקפיד (פיין) בלגודה מ' פסחים) : (קפח) חין להניח האחרונות על הצדדים ב"מ דמוליד כהן ריח (רוקח) : (קפט) נשים פטורין מן הסוכה ולא דמיא לארבע כוסות נפסח דחייבות משום דהם היו נ"ב בלילות הנס ואם כן הכי נמי לחייבו דהווי בכלל בסוכות הושבתי וגו'. י"ל שאני ארבע כוסות דהוי עשה דרבנן וסוכה הוי דאורייתא : (קף) שלוחי מצוה פטורין ביום וזלילה. נראה לרבי"א הפסד דכשנחמס בלילה וישנים יכולין לעסוק למחר ספי והוי הכל עוסק מצוה : (קףא) אותן בני אדם הדריס בישוים ואין יכולין לישן בסוכה מפני סכנה אפילו ידי אכילה לא יצאו (רמ"ס). ודוקא אם עשה מתחילה במקום הראוי להסתכן או להשתער (מרדכי) ומסיק שם אכן סומכין העולם על דבר זה שירא' מן הצידה והוי כחולה שאין בו סכנה דפטור מן הסוכה (פ"מ) : המקור דם חייב לאכול בסוכה. ח"ז והשג"ח וקלוי"צ בהג"ה בלור זרוע בסוכה דף ס"ד. וזמנו להא דכתיב בל"ח שאין לעשות סוכהו לכתחילה במקום ריח ולומר משפער אי. ושחקין דווקא בסוכה : (קפג) וכל הפוסק מן הסוכה ואינו יוצא חין מקבל שכר והדיוט הוא (ה"מ) : (קפד) מהר"ל נהג צימי בחרוהו ללן פס אשתו בסוכה כי כן עיקר המצוה כדאמרין בריש סוכה הכל חייבים בסוכה אפילו כהנים דמקלא דפקד אמינא תשבו כעין פירושו ופירש רש"י דכהנים הוו בני עבודה ואין יכולין לדור איש ואשתו דאין מקבין לנשותיהן מפני הרגל כו' אימא לא לחייבו בסוכה קמ"ל : (קפד) ודלא כרמב"ם דהמחמיר אפילו במים חבא עליו ברכה. ושמעתי ממורי"ה הר"ר פייבש איך שראה מהר"ר פנשכין ז"ל לילך לסוכה לשתות רק פעם אחת והיה מנכר על אותה שחיים לישב בסוכה. ובמרדכי ואשיר"ם מקבין דלא מברכין אשתיתין יין. ומנהיג"ל שם יין חוץ לסוכה (תשכ"ז קמ"ד) : (קפה) הא דלא מברכין לישב בסוכה אשתיה משום דשם לא יישן ויהיה ברכה לנפלה (אשיר"ם) פסק בחרה דסוכה וספק קמא

ישן (קט) חוץ לסוכה. ואם פסקו גשמים א"צ לחזור לסוכה לאכול וכן לישן עד שיעור משנתו אחר שיעלה עמוד השחר : ברכת סוכה שמברך על האכילה פוסק שינה ומייל מלכרך . כלי אכילה (קט) חוץ לסוכה . כל שבעה ימים עושה ביתו (קט) עראי וסוכתו קבע אפילו למייל . וללמוד מה שאין צריך עיון רב הכל בסוכה : חג הסוכות מעריב אחוץ בידם וידבר משה את מועדיו . בתפלה אתה בחרתנו את יום חג הסוכות הזה זמן (קט) שמחתנו מקרא קודש ולא יאמר באהבה (משנ"ץ) וכן בקידוש. יעלה ויבא והשיאנו. ומקדשין על הכוס בביה ובביתו בורא פרי הגפן אשר בחר בנו ותתן לנו כמו בתפלה מועדי קדשך בשמחה ובששון וכו' וחותם בהזמנים. שהחיינו. אבל בסוכה מברך לישב בסוכה ואחר כך שהחיינו שקאי על ה' ועל הסוכה עלינו קדיש יתום. ואם שבת א"א מעריב. ואומר אחוץ בידם (ר) בליל שני. ומזכירין שבת בכל התפלות בקידוש ובחתימה זבברכת הפטורה: ויכלו מנן אבות וחותם בשבת לכד כדפירשתי לעיל. ואין אומר במה מרליקין: שחרית מתחיל הש"ץ האל בתעצומות. יוצר אכתיר. אופן אמיר. זולת אגא הושיעה נא. קדושתא אוימתי. או היתה. לפי שהוא סמך ל"ב. במעריב אין אומרים לא מצוקי רגב ולא חי וקיים. ובפולין אומר הכל. אנובב שגיא כח אקחה אל נא. או היתה חני'. אקחה בראשון. תפלה כמו בערבית רק ברכנו במקום שלום רב: ונפול הלולב בימינו (ר) ואחריו בשמאלו. ואישר יד ימין איפכא. ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו (רב) על נטילת (ג) לולב. ומנענע (רד) ואח"כ שהחיינו: (ר) ומברך ללמוד את ההלל

הגהות

דברכות): (קט) רק גלילה הראשון חייב לאכול כית בסוכה אפילו ירדו גשמים כל זמן האכילה עד שת הסיכה דהשתא אי אפשר לאכול בסוכה בלא מנענע וסמכין אגלוים המחירים. פסק הר"י בר נחמן גלילה ראשונה אם ירדו לולב חובל כיום בסוכה ומנכך ברכת המזון בסוכה ואח"כ לולב בביתו כל ירכו: (קט) מנהג כשר שאין מביאין נר לסוכה אפילו גדולה אך מביאין מנורת של ברזל נחושת ונדיל. ובסוכה קטנה אסור אפי' שרגא של זהב או חדשה (מח"ז) וגלשתי סוף פרק היטן מפרש הספס משום שמה יתקרב הנר לדופני הסוכה ותלחזו נהן הנר. וצמדכי הוסיף לנאר משום דמבעית ונפיק וגם משום דמפסע בשיעורא. ונמנמא סוף פרק לולב וסרבה בשמיני אם רואה לפסלו או מלליק נר בסוכה קטנה: (קט) כל ימי הכיכות קפיד מהר"ל צעמדיס על אותן שכסו את השלחן בבית החורף כי אמר דווקא בסיכה יהא מכוסה כשת"י"ם ולא בבית החורף כי ביתו עראי וסוכה קבע. אך בחג של פסח כשה ג"כ בבית החורף. ממחזין מלאכול בליל ראשון דסוכות עד הלילה משום דילפינן גזרה בזה חמשה פשר חמשה עשר מפסח דכתיב ביה צרר חאלו מלות: אם נכנס בסוכתו של חבירו שלא מדעתו לא יא' (אנ"י) ה' דהני לסכך במרבה ולא צנכרי' אפילו פחות משלשה משום גזרה חקרה ה' (ה"מ): כיו סוכה אין לחלות שיעמם: משום מהר"ל דלא מהני שום חגלי בני סוכה משום דלא בקיאי להחמם: (קט) ובסוכה נא' שני פעמים שמחה ושמחת בחגך וסיית אך שמח: (ר) לא נהני הכי: (ר) לב חכם לומדינו צני' לולב לכן נספלין אותו צימן וסומכן לולב וחסילין גורמין זה מה (מהר"ל): (רב) ל' מהר"ל דמנהג כלשר נסמך מהר"ל בנשנ"ך להפוך הפסחא להחרוב למסע עד אחר שיצרך פוצר לפשייתו ומנכך בפסחיד דגמדין לכס לכס צנ"ש מעומד דכתיב הכא ולקחם לכס וכתיב התם וספרתם לכס והתם מעומד כדפרי' לעיל גבי תרועה וס"ל מעומד: וצריך לסמוך להחרוב ללולב ולנענע בכל צידה. זאילין לולב גבוש מאילין להחרוב לכן מצרכין רק אלוכל. וכל היום כשר לנטילת לולב: (רד) וס"ל אי מנענע קודם שהחיינו או אחריו. וא"ח מסין לצרך זמן נטילת קודם נענוע: (רב) אמר לי מהר"ש מי שפול לולב ביום ראשון ושבת לצרך שהחיינו יצרך שהחיינו צימ"ס אחרים

מנהג של סוכות

ההלל כל ש' ימים: ומנענע בתחלת הודו ובסוף שהוא כי לעולם חסדו וכן בהודו שבסוף הלל. והקהל מנענעים בכל הודו שיאמר ש"ץ וביאמר נא מנענע ולא ביאמר נא (א"ז) ומנענעים בהושעיה נא (יו) תחלה וסוף ולא בהצליחה נא: ואין מנענעין בשם לא בהודו ולא באנא (סמ"ק). ועיקר הנענוע (רז) כדמפרש אשירי" וז"ל שמו"ל ירו למזרח וינענע שם ג"פ בהולכה וג"פ בהובאה ואח"כ מטה ירו לצד דרום ועושה ג"פ כמו שעשה למזרח וכן לצפון. וג"ל גם למערב וכן למעלה וכן למטה וזהו ל"ץ נענועין. קריש אין בסך וקורין בפרשת אומר שור או כשב בשני הימים ה' גברי. כהן אני יי'. לוי לא תעשו. ישראל אני יי' אלהיכם. רביעי שבתכם. חמישי אל בני ישראל. ובשבת מוסיפין שני פרשיות לשני אנשים עד בכל מושבותיהם. ובס"ת שניה קורין למפזיר בפנחם ובחמשה עשר עד מנחתה ונסכה. ומפזיר הנה יום בא וחזתם בהומנים. אשרי יהללו. ואם שבת אומר יקום פורקן. ואין נוטלין לולב: מוסף חצי קריש אתה בחרתנו ומפני חמאינו את מוסף יום חג הסוכות הזה ובחמשה עשר וכו' והשיאנו. רצה ותערב ועולין לרובן. ומוציאין ס"ת ונושאין על המגדל ונוטל כל אחד לולב ואתרוג בידו. (רח) וש"ץ מתחיל בהושענא ומקפין (רס) המגדל ואומר הושענא למען אמתך וכו' בהושעת אלים בלוד וכן כל ימי סוכות אומר בהושעת אלים בלוד לבד בשבת. ומי שאין לו לולב לא יקף אם ירצה. ובשבת אין מקפין כלל אלא עומדין ואומר הושענא אום נצורה בהושעת אדם יציר. ואין מוציאין ס"ת בשבת אלא פותחין הארון. וקריש שלם אין כאלהינו. עלינו קריש יתום: על השלחן מברך בורא פרי הגפן ולישב בסוכה על הכוס וכן בקידוש ביום שני ובשבת שבסוכות לפי ששותה קודם אכילה אבל בחול שאוכל קודם ששותה מברך על הפת המוציא ולישב בסוכה: מנחה אשרי ובא לציון. התפלה כמו ערבית דאמש. ובשבת ואני תפילתי וקורין. ק"ש. ושוהין עד הלילה ואין עושין מלאכה לצורך הלילה עד אחר ברכו: ערבית מעריב ישמחו

הגהות

אחרים מתי שזכור כשיצרך על לולב וכן הדין בשופר. וג"ל דלרץ פיו. וכ"כ לקמן בהג"ה צבר חנוכה: (רו) כי הפסוק כך אז ירגנו עלי היער ואח"כ הודו ליי' כי טוב ואמרו הוסיפו. ולמה מנענעין לפי כשיצאו ישראל ממזרים רקדו הסרים כאלים וגנפות וכו' ואף לעתיד יפשה הקב"ה כן. ובהודו שבסוף הלל מנענעים ג"פ ל"ו כחות הואיל וכופלין הפסוק (ס"ה): (רז) הנפנוע שמו"ל ירו מכנעו וינענע שם ג"פ ומביא ידיו אליו וינענע ג"פ (א"ז) ז"ל סימן פ'. (אשירי). והנפנוע שמו"ל ירו ומנענע שם ג"פ בהולכה ומביאה אללו ועושה כן ג"פ בהוצאה כו'. פ"ס צביאורי מהר"ר חייזק שטיין שפי' ספס לנפנוע שנהגו צאצאנו. ומשמע צאצאי' שפי' נענוע מולין ומביא מעט ואל שנינענע גם העלין וכן צא"ח. וקבלתי שיש להסך ראש הלולב למטה כשמו"ל למטה ומנענע: ואסור לאכול קודם שישל לולב צי"ס ראשון וגם אם שכח פוסק צאצא' סעודה: לולב הבא מחוץ לתחום כשר הואיל ואינו לאכילה ולא חיישין שמא יאמר לנכרי להביאו דלא שכיח שיעשה חלם מלגה הבא בעצירה כו' (הג"ה צאצאי' דר"ה וכן א"ז צאצא' רש"י וכן בהג"ה א"ז ר"פ לולב וערבה): כחב רבינו יואל מוחר לומר לנכרי להביא אתרוג אפילו מרחוק צי"ס היכא דליכא חונם שלא היה להם אתרוג משום דתחומין דרבנן (מרדכי ר"ס פ"ו דעירובין) אמנם קשה לי על זה מהא דמביא הסמ"ג ס' ג' בלאוין שנלוו מלוגם אין עושין על ידי נכרי אפי"ג דליכא אלא חסורא דרבנן. דוק היפך דיש לחלק: (רח) וכשיאמר הושענא מנענע לכל דא פסח אחת: (רע) זכר למקדש שהיו מקפין את המזבח. אמר מהר"ש מה שאנו מסבנין את הנימה להושענא לזכר שמאל ואמר מר כל פניות שאתם פונים לא יפה אלא דרך ימין היינו משום דעיקר הסביב אינו אלא להכבד כס"ת שעל בני הנימה אם כן כשפונים החזן והקהל את פניהם נגד הס"ת שפי"ג הנימה אז כשמסבנין אתה הסנייה דרך

ישמחו (רי) בחגיהם וכל התפלה כליל ראשון. ואם מוצאי שבת מתפללין ותודיענו ומקדשין על הכוס בב"ה יקנהו'. (רי"ה) ועל השלחן פסיק א"ח ואביו לברך שהחיינו קודם לישב בסוכה כי א"צ לברך שהחיינו יותר על הסוכה רק ליל ראשון ואח"כ כליל שני הוא מספק לכן מברכין זמן ואח"כ לישב בסוכה וכן נוהגין: ביום שני. יוצר אאמיץ. אופן כדאחמול. וזולת אנא תרב. קדושתא ארחץ בנקיין כפות. בסוכת חי וקיים. אל נא. וא"א שהחיינו (רי"ב) על הלולב (ואם תאמר מ"ש שמכריזן שהחיינו על הסדר שני הימים. וי"ל זמן ליל ר"ה (רי"ג) מדרצין לכן אין פוער את הסופר מלכך זמן אצל ליל חג הסוכות דלורייתא לכן פוער סלולג מלכך זמן. וז"ל ח"כ ציוס ראשון לא יבדך זמן אלוכל. וי"ל דליל (רי"ד) ראשון לר"ך זמן משום סוכה לנד מו"ס לכן אינו פוער. הגם"ס במסגני מהר"ק ז"ל). (רמ"ו) וקורין כדאחמול בשני ס"ת ומפסידין ויקהלו ויש מתחילין ותשלם. הושענא אבן שתייה כהושעת אלים. במוצאי י"ט אומר אתה חוננתנו ברוזן הדעת ומבדילין בורא פה"ג והמבדיל. וא"מ על הבשמים ולא על הגר. בחול המועד מברך על תפילין (כן מס' א"מ ואשכ"י). יעלה ויבא בתפלה ונוסרין הלל. קדיש שלם ומוציאין ס"ת: אם ה' יום ג' דסוכות קורין כהן וביום השני. לוי וביום השלישי: ישראל וביום הרביעי. לרביעי חוזרין למעלה וקורין ביום השני וביום השלישי שהן ספיא דיומא. וכן כל חיה קורין לרביעי ספיא דיומא. חצי קדיש על הס"ת. יהללו אשורי ובא לציון. חצי קדיש: מוסף אתה בחרתנו ומפני חטאינו את מוסף יום חג הסוכות הזה כו' כאמור. וביום השני וביום השלישי אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן והשיאנו רצה מרים ומפקין ס"ת ונושאין על המגדל ומקיפין המגדל ואומר הושענא אערך שועי (משום דגלותי בצום פשעי שייך בחול הסמך ל"ב). כהושעת אלים. וכן בכל יום. קדים שלם. עלינו קדיש יתום. וכן כסדר הזה ער הושענא רבה רק קריאה ומוסף והושענא השיך ליומו: ביום ב' דח"ה כהן וביום השלישי לוי וביום הרביעי ישראל וביום החמישי. לרביעי חוזרין וקורין. וביום השלישי וביום הרביעי וכן במוסף וביום השלישי וביום הרביעי וכן בכל יום מה שקורין לרביעי אומרים למוסף: ביום ג' דח"ה כהן וביום הרביעי לוי וביום החמישי. ישראל וביום הששי: לרביעי ביום הרביעי וביום החמישי. ביום רביעי דח"ה. כהן וביום החמישי. לוי וביום הששי: ישראל וביום השביעי. לרביעי וביום החמישי וביום הששי:

בהושענא

הגהות

דרך ימן: (רי) ונפיקא חג סוכה: (רי"ה) בחגיהם וכל התפלה כליל ראשון. ואם מוצאי שבת מתפללין ותודיענו ומקדשין על הכוס בב"ה יקנהו'. (רי"ה) ועל השלחן פסיק א"ח ואביו לברך שהחיינו קודם לישב בסוכה כי א"צ לברך שהחיינו יותר על הסוכה רק ליל ראשון ואח"כ כליל שני הוא מספק לכן מברכין זמן ואח"כ לישב בסוכה וכן נוהגין: ביום שני. יוצר אאמיץ. אופן כדאחמול. וזולת אנא תרב. קדושתא ארחץ בנקיין כפות. בסוכת חי וקיים. אל נא. וא"א שהחיינו (רי"ב) על הלולב (ואם תאמר מ"ש שמכריזן שהחיינו על הסדר שני הימים. וי"ל זמן ליל ר"ה (רי"ג) מדרצין לכן אין פוער את הסופר מלכך זמן אצל ליל חג הסוכות דלורייתא לכן פוער סלולג מלכך זמן. וז"ל ח"כ ציוס ראשון לא יבדך זמן אלוכל. וי"ל דליל (רי"ד) ראשון לר"ך זמן משום סוכה לנד מו"ס לכן אינו פוער. הגם"ס במסגני מהר"ק ז"ל). (רמ"ו) וקורין כדאחמול בשני ס"ת ומפסידין ויקהלו ויש מתחילין ותשלם. הושענא אבן שתייה כהושעת אלים. במוצאי י"ט אומר אתה חוננתנו ברוזן הדעת ומבדילין בורא פה"ג והמבדיל. וא"מ על הבשמים ולא על הגר. בחול המועד מברך על תפילין (כן מס' א"מ ואשכ"י). יעלה ויבא בתפלה ונוסרין הלל. קדיש שלם ומוציאין ס"ת: אם ה' יום ג' דסוכות קורין כהן וביום השני. לוי וביום השלישי: ישראל וביום הרביעי. לרביעי חוזרין למעלה וקורין ביום השני וביום השלישי שהן ספיא דיומא. וכן כל חיה קורין לרביעי ספיא דיומא. חצי קדיש על הס"ת. יהללו אשורי ובא לציון. חצי קדיש: מוסף אתה בחרתנו ומפני חטאינו את מוסף יום חג הסוכות הזה כו' כאמור. וביום השני וביום השלישי אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן והשיאנו רצה מרים ומפקין ס"ת ונושאין על המגדל ומקיפין המגדל ואומר הושענא אערך שועי (משום דגלותי בצום פשעי שייך בחול הסמך ל"ב). כהושעת אלים. וכן בכל יום. קדים שלם. עלינו קדיש יתום. וכן כסדר הזה ער הושענא רבה רק קריאה ומוסף והושענא השיך ליומו: ביום ב' דח"ה כהן וביום השלישי לוי וביום הרביעי ישראל וביום החמישי. לרביעי חוזרין וקורין. וביום השלישי וביום הרביעי וכן במוסף וביום השלישי וביום הרביעי וכן בכל יום מה שקורין לרביעי אומרים למוסף: ביום ג' דח"ה כהן וביום הרביעי לוי וביום החמישי. ישראל וביום הששי: לרביעי ביום הרביעי וביום החמישי. ביום רביעי דח"ה. כהן וביום החמישי. לוי וביום הששי: ישראל וביום השביעי. לרביעי וביום החמישי וביום הששי:

בשני

מנהג של סוכות

בהושענא רבה רגילין הצנועים לשבול או לטהר ב' (דפו) קבין ואפילו פושרין, וגם נהגו להרליק נרות כ"ב מפני שהוא גמר החתימה ותפלת המים, ואומר השמים מספרים כמו בשבת ו"ט. ונ"ל שאומר ג"כ מזמור לתורה כיון שהוא חול וא"א נשמת אלא ישתבח כמו בחול. הלל וקדיש בניגון י"ט, אין כמזך שמע אחד כמו בשבת ו"ט על הכל ויעזור ויגן. וקורין לכהן וביום החמישי לוי וביום ששי ישראל וביום השביעי לר' חזקין וקורין ביום הששי וביום השביעי שהוא ספיקא דיומא, וכן עיקר מנהג. חצי קדיש יהללו אשרי ובה לציון חצי קדיש ומוסף כדפיר' לעיל. ש"ץ אומר נעריצך כבודו שמע אני אדיר כמו ב"ט. וכל אדם יקח שנים או שלשה (ר"ז) בדי ערבה לחדם ויקשרם זה לזה ולזה קורין הושענא. ואין יוצאין בערבה שבלולב ומנענע אותה או חובטת שנים או ג"פ. והוא מנהג נביאים ואין מברכין עליה: ומפקינן (ר"ח) כל ס"ת שבארון ונושאין על המגדל זמקפין עם הלולב והישענות ז' פעמים (ר"ס) זכר ליריחו שסכבהו שבעה פעמים: סדר הושענא דהושענא רבה למען אמתך אבן שתיה אום אני חומה ארון הכושע אדם ובהמה ארמה (קד) מארר למען איתן. כהושעת אלים. אנא אזון. אל נא תעינו. למען תמים. תענה. רחם. אז בעני. קול מבשר. אומץ ישעך. הושיעה. ומבניסין הכפרי תורות. קדיש בניגון י"ט אין כאלהונו עלינו קדיש יתום. ואין רגילים לעשות

הגהות

בשני ובשני כדפירש רש"י בפרשת פנחס. ונ"ל כשחל יום ראשון בשבת אומר זה הסדר אום נאדם למען אמתך לענין שוטי חבן שחיה אל למושעות ארון המושיע: (דפו) והוא ר"ז ב"ס וכן עשה מהר"ם בע"כ כי אין הסבילה אלא משום ספרה (תשנ"ז) ביום שני של סוכות כתוב כחשפסס לומר מה שגזר ברא"ה ותוהם ב"כ מלאים בלל הלנה ומי ספר ללו טוב שירבה במשפ"ס זה השנה. והוצרכו בלילה שלפניו לראות כמה קרקעי דגברי לר"ך לפרנסה לפי שחג דזוין פל היום (דוק"ח ס' רכ"ג): למה נקרא הוא הושענא רבה אמר הקב"ה לאברהם אני יחיד ואהב יחיד אמן לנביך יום המיוחד לכפר בו עוונותיהם וזהו הושענא רבה. פ"י שמי אהב בנימטריה כ"ה ואתה ברא"ה עשרה דורות מאדם ועד נח ועשרה דורות מנח עד אברהם והושענא רבה כ"ה ימים אחדים חשתי א"ל הקב"ה לאברהם אם אין כפרה לנביך ברא"ה יהיה ב"כ ואם לאו יהיה בהושענא רבה וזה אחדותו של שמי וזהו הושענא רבה. אין מקוין דם ביום הושענא רבה שהוא יום דינא ולא בשום פ"י לפי שגזרינן כל ערב י"ט משום סרב שנועות ומיכו כיון דהורגלו רבים שומר פתאים י"י מידי דהוי בערב שבת דאפ"ג דקאי מאדים בזווי כדאיתא סרב משני. מהר"ף תשנ"ז סימן קס"ו: מהר"ר דוד לנאהס ור"י העירו פל מהר"ל שכתיר להקין דם צריצא דכוסילחא בערב י"ט דליה ציה סכנחא ובהושענא רבה יש רזים לומר לאסור כיון שהוא יום דין, מזה משמע קלף דבערב י"ט האחרון של פסח פשיטא דמותר להקין דם הוליל וחלוי בזה דהוי יומא דדינא: (ר"ז) מהר"ם לקח שבעה בדים להושענא נגד שבעה הושענות ואינו נוסף בידו אלא כשאומר הושענא: אסור ליהנות מערבם שבלולב אחר נטילתה אם לא התנה עליה (מרדכי) ור"ב"ק היה נוהג בערב שבלולב לחקן ממנה קולמסין ולבער בזה החקן בפסח הוליל ואיתפסיד ביה חדא מזה כו' (ה"מ) תשמיש קדוש נגמין ותשמישי מזה מורקן. והושענא שבלולב וכיוצא בה אסור לפסוע עליהם ואפ"פ שזרקוהו (א"י) ה"ה בפרק בני העיר: (ר"ח) ביש מהרגים כחוב ז' ס"ת: (ר"ס) ומציא ראה מן המפורס והאסובבה שנים במסורה אקומה נא ואסובבה בעיר ואידך ואסובבה את מוצחך י"י. כלומר כנגד שסכנתי העיר ז' פעמים זה יריחו ואסובבה מוצחך (תשנ"ז קנ"ד): (ככ) א"א תחנונו אלא במקו' שאין אומר אדמה מארר. פסח אחת היום מילה בהושענא רבה ואמר מהר"ם ז"ל זכור ברית לאחר שחמרו אלא הכה לברית וכו' וכשמגיעים להושענא אלא און חין וכו' אז מתחיל לומר זכור לנו ברית אבות ואומר זכור ברית ואח"כ מתחיל לומר אלא הכה לברית כסדר השאר והקל מתחיל

מנהג של סוכות

כט

לעשות מלאכה של חול עד אחר שיוצאין מ"ה : בשבת דח"ה א"א במה מדליקין . יוצר אפאר . אופן ירוצצו בברונ"א . אבל בזנוי"ם ובאוסטרייך . יחיד ערץ . זולת יפה וברה . קדיש שלם . (ה) קהלת קדיש יתום אין כסוך . ומפקין שני ס"ת וקורין באחת בפרשת כי תשא ראה אתה אומר אלי שבעה גברי כדפירשתי לעיל בשבת דחול המועד של פסח . ובס"ת שנייה קורין למפמיר ספיא דיומא כמו בחול המועד . ומפמיר ביום בא גוג לפי שלעתיד תהיה מלחמת גוג בתשרי (ח"ה) : ומברך לקדישה ולמנוחה לששון ולשמחה וחותם מקדש השבת ישראל והזמנים (כן הוא בכל המנהגים ונריך פיון מלי שנה משנת חול המועד דפסח שאין חוסס בזמנים) : בליל שמיני עצרת מעריב אעניד . וידבר משה . אתה בחרתנו את יום שמיני העצרת הזה וזמן שמחתנו . וא"א חג שלא נמצא בתורה שנקרא יום שמיני חג . יעלה ויבא . והשיאנו . ומקדשין על הכוס בב"ה ובסוכה בורא פרי הגפן . אשר בחר בנו . שהחיינו : ואם שבת אומר ויכלו מגן אבות כדפי' לעיל . וא"א מעריב ובמה מדליקין . ואוכלין בסוכה . (ג) ואין מברכין לישב בסוכה . ואין ישנים בסוכה דהוי כמוסיף . אבל האכילה אינו כמוסיף לפי שיש היכרא בברכה שאינו מברך לישב בסוכה : שתרית יוצר אום באישון . אופן אראלים . זולת אמוני . וגומרין הלל בשני הימים וקורין בפרשת ראה מן עשר תעשר ה' גברי עד סוף הפרשה אפילו בחול . כן קיימא לן לפי שעתה זמן אסיפת דגן ומעשר ומתנות עניים הוא : כהן מעשה ירך אשר תעשה . לוי בכל אשר תעשה . ישראל חיך . רבועי החקים האלה . חמישי נתן לך : (ואם שנת אומר קהלת וקורין ז' גברי כדפירשתי לפי ביום ח' דפסח . יקום פונקן) למפמיר קורין בפנחם מן ביום השמיני עד סוף הסדר ומפמירין ויהי בכלות שלמה . ומכריו השמש (ג) משיב הרוח ומוריד הגשם . כן נ"ל לנהוג כדי שגם הצבור יהפוללו במוסף משיב הרוח (כן מסיק ב"ח וזמנתי מהר"ק ז"ל) ואם טעה ולא הזכיר גשם חוזר לאתה גבור . ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה ומיירי שגם מל לא הזכיר : ואשרי' פסק שאין צריך לחזור אלא מזכיר גשם במקום שזוכר אם עדיין לא התחיל (ד) אתה קדוש ואם התחיל חוזר לראש התפלה וכן אם עקר רגליו . וגם אין שייר לאומרו בשום תפלה (ח"ה) : טעה בימות החמה והזכיר גשם חוזר לראש הברכה

הגהות

מתחיל באלה זכור לנו אב ידעך ואומר שקבלה בידו שיש לומר זכור ברית מילה בהשענא רבה וכן מילה בר"ה יש לומר זכור ברית בין פסוקי זכרונות וזכרתי את בריתי יסעב וגו' . (מהר"ק ז"ל) : (ה) לפי שיש בקהלת חן חלק לשנפה וגו' וזה נדרש על חג . ולי נראה טעם לפי מסוכות הוא זמן שמחתנו וספר קהלת משנת השמחה כי כל השמחה בחלקן ואין רודף אחר רבוי ממון ונהנה מהם שיש לו מתת אלהים האלו . ואם חל יום שמיני בשבת אז אומר בו קהלת . ועל כל המנילות מברכין על מקרא מגילה חוץ על קהלת (בנוסחת סופרים וכל רבני שמחה וכן הוא בה"מ בהלכות תשעה באב) וטעמא משום דאין מקמא את הידים לענין חרומה כמו שאר כתבי קודש נגזרו חכמים עליהם כדליתא פ"ק דשבת ואחא לא גזרו משום דשלמה בחכמתו אמרו ולא ברוח הקודש (במסכת מגילה דף י') : (ג) בליל ראשונה של שמיני פזרה לא היה מהר"ר ספגין ז"ל אוכל ביום דל"כ היה צריך לנכד לישב בסוכה ולומר בקדוש יום חג הסוכות כי עדיין יום הוא . הא לאוכלין בסוכה משום דפסח סוכה לאורייחא אבל לולב כל שבעה הוא דריבן שנה' ולקחתם לכם ביום הראשון ולכן א"ז לטול סלוב ביום ח' בלא ברכה . והמרדכי הביא בשם החסידות הסעם שהלוב מוקף הוא לטלול דפכשו' הוא י"ט : (ג) מה שמתחילין להזכיר גשם במוסף של שמיני פזרה וחג ומוריד' הכל במוסף יום ראשון דפסח כדי שילאו כל המועדים בכל שהוא סימן ברכה לטול אבל גשם בחד סימן קללה הוא לכן מתחילין בשמיני פזרה : (ד) פ' אפילו לא חתם מחיים המתים אבל אם חתם מחיים המתים עדין

מנהג של שמיני עצרת

הברכה (ומל' לל') ספק אם הזכיר תוך ל' יום תזכור. ומזהרם אמר משיב הרוח ומוריד הגשם צ"פ כר. שהאריגל בכך והוא ל' יום ג' תפלות ואז מספק א"צ לחזור. וש"ץ אומר בא"י עד ומושיע ומגן. אף ברי. אתה נכור עד להושיע. ישרים וכו'. קהל אפיק מען. ש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו זכור כו' עד בצדק חן חשרת מים שאתה הוא אלהינו משיב הרוח ומוריד הגשם: ופותחין הארון לברכה ולא לקללה. מכלכל ואומר את מוסף יום שמיני עצרת הזה. ביום השמיני. והערב ועולין לרוכן. קריש שלם אין כאלהינו. עלינו קריש יחוב. ואוכלין בסוכה (ס) ואין מברכין לישוב בסוכה. וכשירצה לאכול סעודה שלישית יאכל בסוכה (ו) ואז מוריד לסוכה כלי אכילה כרי לפוסלה: מנחה אשרי ובא לציון. תפלת מנהג דאמש. ואם שבת אומר ואני תפילתי. וקורין שלשה גברי בוואת הברכה ואחר התפלה קריש שלם. ושוהין עד הלילה והכל כרפ"ל: (ז) שמחת תורה מעריב את יום השמיני. תפלה וקריש כדאמש ואז מספקין כל ס"ת שבארון וש"ץ נוטל ס"ת אחת ומתחיל אנא יי הושיעה נא אלהי הרחומות ב' או ג' הרגות ומסבב את המגדל והעם עמו עם הס"ת ובברונא אומר על הכל: ואז גוללין ומחפשיין וואת הברכה. בס"ת ראשונה. ובשניה בראשית: ובשלישית למספך ביום השמיני בפנחס: ומנהג באלו מקומות לקרות כל הנדרים: ומומרים זמירות ואח"כ עומדים עם ס"ת והש"ץ מתחיל התקבצו וישו ואשריכם. בוא יבא צמח. מכל אחד שנים או ג' חרוות והקהל ענין ג"כ. והללו אדון עולם. ואם מוצאי שבת אומר ותודיענו יקנה"ו כדפירשתי לעיל. ופונין מסוכה ואוכלין בבית: שחרית הש"ץ מתחיל נשמת מלומדי מורשה. יוצר אשרי העם: אופן אשנבי. וזלת או בקשוב. ועולין לרוכן. הלל וקריש שלם אתה הראית. יביש מקומות אומר אותה גם בלילה לפני הוצאת ס"ת ומספקין (ח) כל ס"ת שבארון וש"ץ אומר שמע ישראל אחד גדלו ועומר אצל המגדל ואומר אנא ה' הושיעה נא כאמש רק שאין מסבב המגדל: והקהל אומרים על הכל וקורין וואת הברכה עד מעונה אלהי קדם והוא חזור למעלה. ומרבה בפרשיות כדי לקרות הרבה לכבוד התורה. וקורין כל הצערים יחד וקוראין להם פרשת מעונה אלהי קדם. וקונין תתן תורה. ואומר

הגהות

ועדיין לא פתח בואתה קדוש צפ"פ כ"פ מודו שאומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חמיס: (ס) הא דהכיגי מקלח בני אלם לאכול חצי סעודה בסוכה וחצי השאר בצית מנהג כזה לא נכתב בשום מקום. אבל לי נראה ראה צדקה צמדהס נחנחומא פרשת פנחס ילמדנו רבינו כו' עד ולמה התיירו חכמים להספיר מן הסוכה צ"פ כאלהון לפי שכל ז' ימי הסג מחפלין לפללין ויום האחרון מחפלין לגשמים ולכן נספדים מן הסוכה כדי שיתפללו על הגשמים בלב שלם: (ו) ואם אירע בשבת אוכל סעודה שלישית בסוכה (תשצ"ג). פי' מיד אחר צרכת המזון של שחרית (מנהגי ישינים). וז"ל דדוקא כשהוא חצי שעה אחר חצי יום כלעיל בהלכות ע"פ וכן צא"ח סי' רצ"א. פיון במדרכי ס' כל כתי. ולדידן דמורדיין כלים מן המנחה ולמעלה צ"פ אחרון אין לפרוץ הסלחן והכלים ממקום מושבם שלא להכין מ"מ לחיזרו אך יביאם בצית וכלילי יסדרם ולפועל כליל מוצאי סוכות הולך ונוטל ממנה רשות ואמר יהי רצון שזכזכ לשם הבנה לישוב בסוכה של ליימן (תשצ"ג): (ז) למה נקרא שמחת תורה פ"פ שבעה עולמדים ישראל את התורה הולך השמן לפני הקב"ה לקטרג עליהם ואומר ישראל לומדים תורה ואין מסיימים אותה ומיד כמסיימים אותה אומר לו הקב"ה הלל סיימום והוא משיב אף על פי שסיימום אין מתחילין אותה וכשמתחילין אותה על ידי חתן בראשית משיב הקב"ה ס"א התחילוה נמלא שאין יכול לקטרג על שם זה נקרא שמחת תורה. וגם רנילין לפשות ספודות ושמחות לכבוד התורה: (ח) בשמחת תורה מוציאין ג' ספרי תורות ואי ליכא חלל ב' קורין בראשונה וזאת בהרכס ובשניים בראשית ואחרין ולקחין בראשונה וקורין למפסיר ציט השמיני פלרם וכן יפשו בכל יומה

(ס) ואומר לו מרשות האל וקורין לו מעונה אלהי קרם עד לכלל היד החזקה ואז החתן קורא אותו פסוק עד לעיני. והקהל מסיימים לעיני כל ישראל וכן החתן. ואומרים חוק. ויש"ץ אומר לחתן מי שבדרך אלהי מני עד. וקונין חתן בראשית ואומר לו מרשות מרומם וקורין לו מבראשית עד ויכלו והחתן קורא ויכלו עד אשר ברא והקהל אומרים אשר ברא אלהים לעשות וכן החתן. ואומר לו הש"ץ מי שבדרך כדלעיל. וי"א יאמץ או יאמצהו. ומניחין ספר תורה שלישי דמוסף אצל זו דמבראשית ואומר חצי קריש על שתייהן וקורין בשלישי למפטיר בפרשת פנחס ביום השמיני כדאמלול והמפטיר מברך אשר בחר בנביאים כו' ומתחיל פסוק אחר ואז אומר אשריך הר העברים והקהל עונין על כל חרוז אשריך. ומפטיר ויהי אחרי מות משה ומברך והותם בהומנים. אשרי. ועומר עם ס"ת ואומר אשר בגלל אבות. התקבצו. שישו. אשריכם. בוא יבא צמח. יהללו. ומחזירין הספרי תורה למקומן: כהן או לוי יכולין לקנות חתן תורה או חתן בראשית: מוסף כדאמלול. רק לא נהיג לעלות לדוכן במוסף מפני שמחת העם שקונין פירות חורקין בב"ה לתינוקות לשמחת תורה. לכן לא נהיג לעלות לדוכן במוסף אלא בשחרית: במצאי י"ט מתפללין אתה הונגתנו ומברלין. ואין מברכין לא על הגד ולא על הבשמים כדפירש' לעיל. יש אומרים שחייבים בכל י"ט לאכול ג' סעודות: באסרו חג אין נופלין ואח"כ נופלין:

שבת בראשית

שבת שאחר החג נקרא שבת בראשית. ואומר יוצר אל נשא. אופן שש כנפים. ובברונא שאלו שחקים. וזולת אחשבה. וקורין בראשית. ומברכין. החדש ולא התענית שנ' מהיית טוב אל תקרי רע: למנחה אומר ברכי נפשי ובמקום שנהגו אומרים משביל לאסף: שבת אחר ראש חודש מברכין התענית (י) שני וחמישי ושני אחר אשרי. ואומר יהללו. ומי שעונה אמן אין צריך לקבלו יותר. וכל דיני תענית שני וחמישי ושני ושאר דיני תענית פרשתי לעיל בראש חודש אייר. בשבת לפרשת וירא. אהבה שגנו לשונם. השאלה בכסליו לעולם כל כך ימים שהיתה התקופה בתשרי כך תהיה השאלה בכסליו. אך כשהשנה שלמה אז תהיה השאלה יום א' (יא) פחות בכסליו מהיתה התקופה בתשרי. ומסיק דלא אסרינן מעת לעת אלא

הגהות

יומא דנטי ג' ספרי תורה וליכא אלא שנים. הכל היכא דליכא שלשה אסור למסד הכי משום דכרוב פס הדרת מלך: (ס) ומושין שמחת תורה כספק חשיי וסתן וסתן כדאשית תורה רגילין לעשות לשונגרים סעודה גמורה ומזמנין את הקהל ונותנים להם מאכלים כדונים. ומאמלי פקרו של מנהג זה במדרש חיות בתחלה שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית וגו' אמר רבי יוחנן מכאן שמושין סעודה לגמרה של תורה (פכ"ל הג"ה מאור זרוע ושא"ר סוף מסכת סוכה): כשחל שמחת תורה בל' בשנה יש אומרים האצטוב דלון שבת מכין ל"ט. וכן י"ט האחרון שחל בערב שבת אומרים נוי סוכה בשבת הסמוך ל"ט משום הכנה (הג"ה סמ"ק) והא"ס מחיר. עיין שם ס' תרס"ה ותרס"ו: ונכחו להוציא האצטוב כו' ולא לא שייך כלל הכנה (בשם הר"ר איסרל): (י) כחידושי מהר"י ווייל שאין לברך שני וחמישי ושני עד אחר שמינה פשרם יום צמחשון וכן נהגו (מהר"ל וכן איתא בלכ"ה). כשמחשנין שני וחמישי ושני אחר הסג לא בפערת ימי תשובה ואירע ברית מילה מזה לאכול ולין לריך החרה. ואף על פי שדבר שאינו כי אם מנהג צריך החרה כדמשמע בנדרים הכי אין צריך כי לא נהגו להפעטות בני האי גוונא. ודוקא האוכלין שם אבל אם שולחין מנה לאדם מן הסעודה אין לאכול. מי שקבל עליו תענית צמחה בפערת ימי תשובה צריך החרה (בשם מהר"ם): (יא) וסימן שס"י שלמים פסות

מנהג של חנוכה

אלא קיימא לן לעולם בערבית יום ס' מתחילין וס' יום מתקופת תשרי תהיה השאלה. ומיום התקופה מתחילין למנות ששים יום ויום ס' בלאחר ששים. ומתחילין למדור ותן מל וממור בערבית שקדם יום ששים. ואם אמר מל ולא ממור יצא. וא"ח כתב שלא יצא. אם שכח ועקר רגליו (יב) חוזר לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשומע תפלה. ואורח חיים מסיק שחוזר לברכת השנים. אך אם נזכר קודם שומע תפלה אומר שאלה בשומע תפלה. אמר ממור ולא מל יצא (אורח חיים) ומהו מוריד הגשם אין שייך בשומע תפלה (ועיין בלורח חיים סימן קנ"ד וס' קי"ז):

הלכות חנוכה

חנוכה (יג) בכ"ה בכסליו במנחה אין נופלין. ומדליקין נר חנוכה בבית הכנסת בדרום וזכר למגוריה שהיתה בדרום. אבל בברזלנא נוהגין להדליק בצפון לשמאל החזן. ובבית (יד) מדליקין הנרות אצל הפתח מבפנים במפתח הסמוך (טו) לפתח לימין ביאתו אם אין מזוזה בפתח. ואם יש מזוזה בפתח יניח בשמאל ביאתו כרי שיכנס בין שתי מצוות. וכתב מהר"ם שמתחיל להדליק משמאל ומסיים בימין. (טז) דהיינו משמאל לימין כי כל פנות שאתה פונה היינו דרך ימין כגון כהנים ברוכנס: ומברך להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו בליל ראשון. ומכאן ואילך להדליק ושעשה נסים (דגס כל יומא איתא) (יז) ולא שהחיינו. ונשים חייבות בנר חנוכה. (יח) ומברכות אם אין לה בעל או אם אינו

הגהות

פחות יום: עוד סימן אחר לשאלה בלילה יום שנפלה תקופת תשרי ממנו חמנה ארבעה ימים ובאותו יום רביעי תהיה השאלה בכסליו. כגון אם נפלה התקופה ביום ראשון אז תהיה השאלה ביום רביעי וכן לעולם. וסימן ואל" יפלה מן הארץ: (יב) ולא עדיין לא התחיל תקופת בשופר אומר ותן מל וממור ואחר כך תקופה (אורח חיים סימן קי"ד): (יג) בכ"ה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן כדליתא במדרש במדבר רכב פרשת י"ג ולא חנוכוהו עד ראש חודש ניסן שבו נולדו האבות והקנ"ה שלם שזכו צימי מתחיהו כו' שעשאוהו כו': (יד) ודוקא במקום לינה מדליק ולא במקום שאוכלין (אורח חיים מהרי"ל ווייל): (טו) ג"ע בינינו שיש בית הסורף: מפנה היה צריך ולא היה דר שם יהודי והיו מדליקין צבית נכרי (במרדכי בפ"ב דשבת ע"ט): (טז) וז"ל מהרי"ק א"ח ראוי להחמיר להדליק בנר ראשון בנר היותר ימיני ובו יבדק ובליל ב' שמוסף נר אחד סמוך יתחיל ויבדק על הטעם שהוא יותר שמאל כדי לפנות לנר ימין כדברי הר"ם. וכן בליל שלישי יבדק על הטעם ויפנה לנר ימין וכן תמיד על הטעם שהוא מורה על הנס. ובני ארם שרידן ואפסיה מדליקין בנר ימין תחילה ומדליקין והולכין כמו שאנו בני ברוכ"ל נוהגין. ובחרומת הדשן סי' קס"ט לדבר: (יז) מי שלא הדליק בליל ראשון מכל מקום מברך להדליק בליל שני ושלשי ולא דמי לספירה דהתם הספס מסוס תמימות. ונראה דבליל ראשון שלו מדליק רק אחד ואחר כך לפי הימים שמדליק ולא מקרי אגודות לפי שכול להגיד הספס למי ששאלו. עכ"ל (מתשוב' מהר"ר מנחם מרזבורג). ובתשובה אחרת מהרי"ל מלחמי בנהג"ה שמשמע שם בדיא שמדליק כמו שמדליקין בני אדם אחרים ולא פחות וכן איתא בגאגודה ושהחיינו אינו מברך כלל (מנמוקי מהר"ם) ועיין במרדכי בשם מהרי"ם ובתשובת מהר"ם מ"ן משמע להדיא למברך זמן בליל שנייה אם לא בירך כלל בראשונה אבל בירך כשאלה נר חנוכה אף על פי שלא הדליק בראשונה לילה שוב אינו מברך זמן עד כאן. וכן נראה לנהוג. עיין לעיל בהלכות סוכה ולולב ושופר. וכן כתב האורח חיים משם תשובת הרמ"ע למברך זמן בליל שני או מתי שזכור: (יח) וכשאלמנה אומרת לאחר להדליק בשבילה סבורי שלא יבדק אלא אם כן